

<https://doi.org/10.31891/PT-2024-2-12>

УДК 159.96

Наталія ТЕСЛИК

кандидат психологічних наук, доцент,

Сумський державний університет

<https://orcid.org/0000-0002-1564-8323>

e-mail: teslyk.n@gmail.com

Сергій НІКОЛАЄНКО

кандидат психологічних наук, доцент,

Сумський державний університет

<https://orcid.org/0000-0001-6204-9342>

e-mail: sernickolaenko@gmail.com

Сергій ЯЩЕНКО

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,

Сумський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ВОРОЖОСТІ У СТУДЕНТІВ З РІЗНИМ РІВНЕМ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ

Рівень суб'єктивного благополуччя впливає на психічний стан особи, включаючи прояви ворожості, створює нові можливості для корегування проявів даного стану серед студентів. На основі теоретичного аналізу джерел, які описують феномени ворожості та суб'єктивного благополуччя можна зробити припущення про взаємозв'язок даних факторів. Ворожість розцінюється як повноцінна життєва установка особи, котра може виступати продовженням загального негативного світосприйняття людини, що сформувалось внаслідок низького рівня суб'єктивного благополуччя. Емпіричне дослідження було спрямоване на дослідження основних тенденцій розвитку та формування ворожості і стану суб'єктивного благополуччя серед студентів. Отримані наслідки даного дослідження містять важливу інформацію, щодо особливостей корекції негативних проявів ворожості у студентів з низьким рівнем суб'єктивного благополуччя.

Ключові слова: ворожість, суб'єктивне благополуччя, психічний стан, психологія студентів.

Nataliia TESLYK, Serhii NIKOLAIENKO, Serhii YASHCHENKO

Sumy State University

PECULIARITIES OF MANIFESTATION OF HOSTILITY IN STUDENTS WITH DIFFERENT LEVELS OF SUBJECTIVE WELL-BEING

The analysis of the mental state of students is an important and relevant area of modern psychological research. This can be explained by the special conditions in which they are forced to receive education. Over the past few years, a significant majority of higher education institutions have switched to a blended learning format due to objective circumstances in society. Understanding how and in what way the level of subjective well-being affects the mental state of a person, including manifestations of hostility, creates new opportunities for correcting the manifestations of this condition among students.

Based on the theoretical analysis of sources describing the phenomena of hostility and subjective well-being, it can be assumed that these factors are interrelated. This is explained by the fact that subjective well-being is a multifaceted structure of the psyche that manifests itself in a significant number of spheres of human life. Hostility, in this case, should be regarded as a full-fledged life attitude of a person, which can be a continuation of the general negative worldview of a person, formed as a result of a low level of subjective well-being.

The empirical study was aimed at investigating the main trends in the development and formation of hostility and the state of subjective well-being among students. The sample included 93 respondents, of whom 48 were women and 45 were men.

The results of this study contain important information about the peculiarities of correction of negative manifestations of hostility in students with a low level of subjective well-being.

Keywords: *hostility, subjective well-being, mental state, psychology of students.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Процес отримання освіти, в сучасній Україні, ускладнений об'єктивними обставинами у вигляді війни. Очевидним фактом є те, що війна виступає значним стресогенним чинником, який негативно впливає на психічне здоров'я більшості населення країни. Проте, фокус нашого дослідження буде зосереджено саме на деформації усвідомлення людиною власного благополуччя та чи має це наслідки у вигляді зростання генералізованого відчуття ворожості. Слід відзначити, що сам по собі, процес отримання освіти має свої особливості та складності, які призводять до розвитку негативних феноменів психіки людини. Перебуваючи під навантаженням студенти відчують негативні наслідки, до яких можна віднести: стрес, вербальну та невербальну агресію, негативізм, розвиток внутрішньоособистісних конфліктів, фрустрацію, тощо.

Аналіз досліджень та публікацій

А. Басс пропонує наступний варіант визначення терміну ворожості. Воно звучить наступним чином, ворожість – тривале, стійке негативне відношення або система оцінок, що застосовується до оточуючих суб'єктів, предметів та явищ [5]. На формування та подальший розвиток даного стану впливають значна кількість факторів, серед яких можна виділити наступні категорії: біологічні, психологічні та соціокультурні особливості особи. Стосовно першої категорії було проаналізовано роботи які доводять зв'язок статі людини на формування та особливості проявів стану ворожості у чоловіків та жінок. Так, в ході одного з досліджень було встановлено, що чоловіки більше схильні до ворожої поведінки, аніж жінки. Чоловікам притаманні фізичні та комунікативні прояви ворожості, в той час як жінки схильні до проявів опосередкованої ворожості [8].

Стосовно психологічних особливостей слід згадати про вплив акцентуації характеру на розвиток ворожості. Результати одного досліджень продемонстрували, що особам з гіпертичним, психостенічним, дистимічним, шизоїдним та конформним типом акцентуації характеру не притаманні прояви агресивності та ворожості. В той же час, особи які мають екзальтований, демонстративний, невірноважений, емотивний, застрягаючий, епілептоїдний, астено-невротичний, істероїдний та нестійкий типи акцентуації характеру, мають більшу схильність до проявів ворожості та агресивності [9].

Негативний вплив таких чинників як стрес [7], заздрість [4], наявність психологічних травм [3], формують підґрунтя для активних проявів стану ворожості. При аналізі соціокультурних чинників, можна зробити висновок, що загальний стан суспільства, відношення в ньому до насилля впливає на переживання людиною ворожих настроїв. До даної категорії також можна віднести невдоволеність матеріальним та соціальним становищем, як впливову детермінанту при формуванні стану ворожості.

Феномен суб'єктивного благополуччя, в свою чергу, складна психологічна структура, яка має власну систему структурних компонентів, до яких можна віднести когнітивний, емоційний та «евдемоністичний» елементи [6]. На формування даного стану впливають обставини середовища, задоволеність людиною своїм особистісним становищем, матеріальний стан, стан психічного здоров'я, переживання позитивних чи негативних подій, вмінням реагувати на стрес та конструктивно його долати, здатність ставити цілі, наявність мети та сенсу життя, тощо [1]. Низький рівень суб'єктивного благополуччя здатний провокувати такі негативні психічні явища як розлади харчової поведінки [11]. У студентів даний феномен може деформуватись внаслідок навантаження та фрустрації, котра виникає в процесі навчання, а також пристосуванням людини до нового середовища [2].

Звертаючись до поточних досліджень психічного стану студентів у період війни були встановлені наступні закономірності. Проживання в період воєнного стану викликає у більшості студентів низку негативних почуттів, таких як: розпач, апатія, агресивність, занепокоєння та інші. Дані почуття підсилюють загальне відчуття стресу яке пов'язано з навчальним процесом, адже в подібних умовах незначне навантаження може викликати проблеми через терміновість виконання завдань, також значна напруга відчувається студентом в наслідок різного роду тестів та іспитів, від яких, в більшій мірі, залежить його подальше навчання в університеті [10].

Формулювання цілей статті

Метою дослідження є визначення особливостей прояву ворожості у студентів з різним рівнем суб'єктивного благополуччя.

Виклад основного матеріалу

Для дослідження зазначених психологічних феноменів, нами було використано наступні методики: «Діагностика ворожості Кука-Медлей», «Модифікована шкала суб'єктивного благополуччя БіБіСі». Вибірку склали 93 студенти, у тому числі 48 жінок та 45 чоловіків.

Виклад основного матеріалу

За методикою «Шкала ворожості Кука-Медлей» за шкалою цинізму середнє значення становить 53,74 бали. Даний результат, згідно з офіційною інтерпретацією методики, відноситься до середнього рівня з тенденцією до високого. Стандартне відхилення $\pm 8,46$ демонструє нам, що абсолютна більшість відповідей знаходиться в зазначеному діапазоні вираженості. Показник коефіцієнту варіації, демонструє нам, що структуру вибірки слід вважати відносно однорідною. Формування кривої результатів дослідження демонструє нам наявність правосторонньої асиметрії, що вказує наявність великої кількості результатів, вищих за середній рівень. Загальний аналіз результатів за шкалою цинізму демонструє нам, що більшість студентів мають середній рівень вираженості даної якості, з тенденцією до високого. В той же час, згідно з даними стосовно максимум та мінімум по отриманій вибірці, можна сказати, що серед опитаних є люди як з низьким рівнем, так і з високим. Відсотковий розподіл за даною шкалою має наступний вигляд: низький – 1,08%; середній, з тенденцією до низького – 4,30%; середній, з тенденцією до високого – 89,25%; високий – 5,38%.

Середнє значення за шкалою агресивності становить 33,04 бали. Дане значення знаходиться в межах середнього рівня, з тенденцією до високого. Стандартне відхилення $\pm 6,46$ балів демонструє, що більшість результатів знаходяться в межах двох рівнів, а саме: середнього, з тенденцією до низького і середнього, з тенденцією до високого. Крива результатів демонструє нормальний розподіл результатів по вибірці. Отримані дані говорять про те, що, переважає середній рівень, з тенденцією до високого. Мінімум та максимум по вибірці свідчать, що серед опитаних є особи з низьким та високим рівнем вираженості агресивності. Відсоткове співвідношення за шкалою агресивності має наступний вигляд: низький – 1,08%; середній,

з тенденцією до низького – 30,11%; середній, з тенденцією до високого – 65,59%; високий – 3,23%.

За шкалою ворожості ми отримали наступні результати. Середнє значення – 19, 59 балів, середній рівень вираженості, з тенденцією до високого. Стандартне відхилення в $\pm 3,99$ балів вказує на те, що більшість результатів вибірки знаходиться в межах двох рівнів вираженості: середнього, з тенденцією до низького та середнього, з тенденцією до високого. Коефіцієнт варіації свідчить про відносну однорідність отриманої вибірки. Крива результатів демонструє нормальний розподіл результатів серед опитаних. Загальний аналіз результатів демонструє нам, що переважають саме результати середнього рівня вираженості, з тенденцією до високого. Аналіз мінімуму та максимуму вказує на наявність низького та високого рівнів вираженості ворожості. Відсотковий розподіл результатів за рівнями має такі результати: низький – 2,15%; середній, з тенденцією до низького – 29,03%; середній, з тенденцією до високого – 63,44%; високий – 5,38%.

Що стосується суб'єктивного благополуччя середні показники за шкалою психологічного благополуччя становить 38,37 балів, що, згідно з інтерпретацією методики, відноситься до низького рівня. Стандартне відхилення в $\pm 8,94$ демонструє, що більшість результатів знаходиться в межах низького та середнього рівнів. Коефіцієнт варіації 23% вказує на відносну однорідність вибірки. Формування кривої вибірки демонструє на відносно нормальний розподіл результатів. Мінімум та максимум демонструє наявність низького та високого рівнів серед всіх відповідей. Загальний аналіз результатів демонструє свідчить, що у відсотковому співвідношенні переважають учасники з низьким рівнем психологічного благополуччя. Відсоткове співвідношення має наступний вигляд: низький рівень – 50,54%; середній рівень – 34,41%; високий рівень – 15,05%.

За шкалою фізичного здоров'я та благополуччя ми отримали наступні результати. Середнє значення показника – 20,68 балів, що відноситься до середнього рівня. Стандартне відхилення в $\pm 4,60$ демонструє нам, що більшість результатів знаходяться в межах низького та середнього рівнів. Коефіцієнт варіації 22% вказує на відносну однорідність вибірки. Крива вибірки демонструє нормальний розподіл даних. Максимум та мінімум вказує на наявність високого і низького рівнів в межах вибірки. Незначну перевагу у кількості мають учасники з низьким рівнем задоволеності власним фізичним здоров'ям та благополуччям. Відсотковий розподіл за рівнями має наступний вигляд: низький – 44,09%; середній – 41,94%; високий – 13,98%.

За шкалою стосунків результати мають наступний вигляд. Середній рівень становить 15,84 балів, що відноситься до низького рівня. Стандартне відхилення в $\pm 3,76$ балів свідчить про те, що більшість результатів знаходяться в межах низького та середнього рівнів. Коефіцієнт варіації демонструє нам, що вибірку можна вважати відносно однорідною. За кривою результатів вибірки ми отримали нормальний розподіл даних. Мінімум та максимум демонструє наявність всіх рівнів задоволеності стосунками у вибірці. Кількісно, переважають учасники з низьким рівнем задоволеності стосунками. Точний розподіл має наступний вигляд: низький рівень – 61,28%; середній – 25,81%; високий – 12,90%.

За основною шкалою суб'єктивного благополуччя було отримано наступні результати. Середній показника становить 74,88 балів. Дане значення знаходиться в межах низького рівня. Стандартне відхилення в $\pm 14,54$ свідчить про те, що більшість результатів знаходяться в межах низького та середнього рівнів. Коефіцієнт варіації 19% вважається середнім, свідчить про те, що вибірку слід вважати відносно рівномірною. Побудова кривої на основі отриманих даних свідчить про нормальний розподіл даних. Мінімум та максимум демонструють, що у вибірці є учасники з усіма рівнями суб'єктивного благополуччя. Відсотковий розподіл за рівнями має наступний вигляд: низький – 53,76%; середній – 35,48%, високий – 10,75%.

Проведений кореляційний аналіз даних зв'язків значного ступеня вираженості не було виявлено між жодним з представлених параметрів. Так само використаний t-критерій Стьюдента порівняння показників осіб з високим та середнім рівнем суб'єктивного благополуччя із показниками осіб з низьким рівнем значних відмінностей не виявлено.

Результати, які були отримані за методикою «Шкала ворожості Кука-Медлей демонструють, що в більшості студентів, які проходять навчання в закладах вищої освіти можна помітити середній рівень вираженості, з тенденцією до високого за всіма трьома шкалами представленими у методиці (шкала цинізму, агресивності та ворожості). Можна припустити, що загальне виснаження, стрес, невизначеність майбутнього провокують у студентів негативні реакції, які розповсюджуються на значну кількість сфер діяльності особи і ворожості переростає з ситуативної реакції у сталий стан, що супроводжує людини протягом значного часу. Подібний результат можна пояснити поєднанням загального навантаження, що додатково ускладнюється об'єктивними обставинами. В нашому випадку – війною.

Результати за методикою «Модифікована шкала суб'єктивного благополуччя БіБіСі» демонструють нам переважання низького рівня за субшкалами психологічного благополуччя, фізичного здоров'я та благополуччя, стосунків. Результат за шкалою суб'єктивного благополуччя формується на основі даних субшкал, тому в ньому також переважають результати низького рівня. В загальному слід відмітити тенденцію до загальної незадоволеності життям серед більшості опитаних студентів. На нашу думку, подібні результати є наслідком перебування більшості осіб у стані підвищеної тривожності та переживанні стресу, що провокується військовими діями в межах нашої країни. Об'єктивні обставини зумовлюють погіршення загального психологічного стану особи, нездатність відновити психологічні ресурси.

Проте, між показниками ворожості та суб'єктивного благополуччя не було виявлено жодних зв'язків, що свідчить про те, що дані психологічні феномени ніяк між собою не пов'язані.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Отже, ворожість це - тривале, стійке негативне відношення або система оцінок, що застосовується до оточуючих суб'єктів, предметів та явищ. На формування даного стану впливають психологічні, біологічні та соціокультурні особливості, які притаманні конкретній особі.

Суб'єктивне благополуччя – це складна психологічна структура, яка обумовлюється рівнем задоволеності потреб у актуальних сферах діяльності для конкретної людини, а також наявністю мети та сенсу життя. Важливим фактором в формування високого рівня суб'єктивного благополуччя також відіграє здатність особи не тільки оминати негативні події в житті, а й переживати позитивні.

Емпіричне дослідження ворожості та суб'єктивного благополуччя студентів не виявило безпосередніх зв'язків між їхніми проявами. Отже, психокорекція проявів ворожості вимагає не покращення суб'єктивного благополуччя індивіда, а потребує значно ширшого спектру зовнішніх та внутрішніх впливів.

Література

1. Абрамюк, О. О., & Липецька, А. С. (2019). Концептуальна структура феномену «суб'єктивне благополуччя» та

особливості його вимірювання. *Психологія : Реальність і перспективи*, (11), 10-17. https://doi.org/10.35619/prap_rv.vi11.2

2. Воронова, О. Ю. (б. д.). Особливості розвитку професійної рефлексії у студентів. *Проблеми сучасної психології*, 3 (2021), 83-91.

3. Кім, О. (2019). Дослідження наслідків травмуючих подій у школярів. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*, (3(50)T1), 201-212. <https://doi.org/10.33216/2219-2654-2019-50-3-1-201-212>

4. Лісовенко, А., & Долінська, Л. (2020). Специфіка ворожості й агресивності осіб, схильних до переживання задрощів за різним типом. *Юридична психологія*, 26(1), 31-39. <https://doi.org/10.33270/03202601.31>

5. Макаренко, П. (2012). Психологічні особливості ворожості у професійному спілкуванні працівників ОВС. *Вісник Національного університету оборони України*, 3(28), 213-215.

6. Малімон, Л., Пашкіна, А., & Максимчук, О. (2023). Суб'єктивне благополуччя як чинник соціально-психологічної адаптації особистості в умовах війни. *Psychological Prospects Journal*, (42). <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2023-42-mal>

7. Мащак, С. О., & Вихор, М. Б. (2023). Особливості впливу стресу на психічне здоров'я військовослужбовців. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Психологія*, (3), 18-22. <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2023.3.3>

8. Мельничук, М. (2021). Статеві відмінності агресивної поведінки дітей підліткового віку. *Молодий вчений*, (4 (92)), 171-174. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-4-92-35>

9. Михайлишин, У., & Ільїна, В. (2021). Вплив акцентуації характеру на агресивну поведінку підлітків. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*, (2(55)), 83-100. <https://doi.org/10.33216/2219-2654-2021-55-2-83-100>

10. Михайлишин, У. Б., Сухан, В. С., & Анталовці, О. В. (2023). Психологічний стан здобувачів вищої освіти в період воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Психологія*, (2), 27-33. <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2023.2.5>

11. Салюк, М., & Бутенко, Л. (1970). Суб'єктивне благополуччя осіб підліткового та юнацького віку з ознаками розладів харчової поведінки. *Молодий вчений*, (1 (101)), 139-143. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-1-101-29>

References

1. Abramiuk, O. O., & Lypetska, A. S. (2019). Kontseptualna struktura fenomenu «subiektyvne blahopoluchchia» ta osoblyvosti yoho vymiryuvannia. *Psykholohiia: Realnist i perspektyvy*, (11), 10-17. https://doi.org/10.35619/prap_rv.vi11.2
2. Voronova, O. Yu. (b. d.). Osoblyvosti rozvytku profesiinoi refleksii u studentiv. *Problemy suchasnoi psykholohii*, 3(2021), 83-91.
3. Kim, O. (2019). Doslidzhennia naslidkiv travmiiuchykh podii u shkoliariv. *Teoretychni i prykladni problemy psykholohii*, (3(50)T1), 201-212. <https://doi.org/10.33216/2219-2654-2019-50-3-1-201-212>
4. Lisoenko, A., & Dolinska, L. (2020). Spetsyfika vorozhosti y ahresyvnosti osib, shkylnykh do perezhyvannia zazdroshchiv za riznym typtom. *Yurydychna psykholohiia*, 26 (1), 31-39. <https://doi.org/10.33270/03202601.31>
5. Makarenko, P. (2012). Psykholohichni osoblyvosti vorozhosti u profesiinomu spilkuvanni pratsivnykiv OVS. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*, 3(28), 213-215.
6. Malimon, L., Pashkina, A., & Maksymchuk, O. (2023). Subiektyvne blahopoluchchia yak chynnyk sotsialno-psykholohichnoi adaptatsii osobystosti v umovakh viiny. *Psychological Prospects Journal*, (42). <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2023-42-mal>
7. Mashchak, S. O., & Vykhor, M. B. (2023). Osoblyvosti vplyvu spesu na psykhične zdorovia viiskovosluzhbovtiv. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Psykholohiia*, (3), 18-22. <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2023.3.3>
8. Melnychuk, M. (2021). Statevi vidminnosti ahresyvnoi povedinky ditei pidlitkovoho vik u. *Molodyi vchenyi*, (4 (92)), 171-174. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-4-92-35>
9. Mykhailyshyn, U., & Iina, V. (2021). Vplyv aktsentuatsii kharakteru na ahresyvnu povedinku pidlitkiv. *Teoretychni i prykladni problemy psykholohii*, (2(55)), 83-100. <https://doi.org/10.33216/2219-2654-2021-55-2-83-100>
10. Mykhailyshyn, U. B., Sukhan, V. S., & Antalovtsi, O. V. (2023). Psykholohichni stan zdobuvachiv vyshchoi osvity v period voiennoho stanu. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Psykholohiia*, (2), 27-33. <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2023.2.5>
11. Saliuk, M., & Butenko, L. (1970). Subiektyvne blahopoluchchia osib pidlitkovoho ta yunatskoho viku z oznakamy rozladiv kharchovoi povedinky. *Molodyi vchenyi*, (1 (101)), 139-143. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-1-101-29>